

MACIEJ GROCHOWSKI

Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków

ORCID: 0000-0002-1230-7005

Kategorie gramatyczne w dorobku Romana Laskowskiego

Pięć lat temu, 21 czerwca 2014 r., odszedł od nas na zawsze Profesor Roman Laskowski, Uczony światowego formatu, polonista, sławista, bohemista, teoretyk języka, współtwórca podstaw metodologicznych współczesnej lingwistyki, jeden z najwybitniejszych językoznawców polskich drugiej połowy XX i początku XXI w. Był niekwestionowanym autorytetem w sławistyce międzynarodowej. Pożegnaliśmy Go 12 lipca na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Od tamtych dni przyjaciele, koledzy, współpracownicy i uczniowie pisali o Romanie wielokrotnie, koncentrując się na Jego biografii, na globalnej ocenie Jego dokonań oraz w poszczególnych działach językoznawstwa teoretycznego, słowiańskiego, polonistycznego, współczesnego i historycznego, a także stosowanego (por. Bednarczuk 2014; Bobrowski 2014a, 2014b; Grochowski 2014a, 2014b; Kowalik 2014; Muskat-Tabakowska 2014; Przybylska 2014; Topolińska 2014; Żmigrodzki 2014, 2015; Miodunka 2015). Życiorys Romana Laskowskiego i pełny wykaz Jego prac opublikowała w specjalnym numerze „LingVariów” poświęconym Jego pamięci Anna Czelakowska (2015). Był uczonym nowoczesnym, głębokim i wszechstronnym. Niemal w każdej dziedzinie językoznawstwa pozostawił swój ślad. Był przede wszystkim teoretykiem gramatyki. Czołowe miejsce w Jego badaniach zajmują zagadnienia słowotwórstwa i fleksji, fonologii i morfonologii; liczne prace poświęcił także dialektologii, semantyce leksykalnej, językowi dzieci polskiej diaspory w Szwecji i problemom bilingwizmu, teorii tekstu, historii języka (m.in. jako wydawca tekstów staropolskich), rozwojowi myśli językoznawczej i filozofii języka.

Największe zasługi położył Roman Laskowski dla rozwoju morfologii. Jako twórca koncepcji, autor i współredaktor GWJPM (1984, 1998) zbudował aparat pojęciowy współczesnej morfologii funkcjonalnej, metodologicznie podporządkowanej składni (zdeterminowanej semantycznie, a nie formalnie), z czego zdają sprawę Jego teoria części mowy wraz z klasyfikacją leksemów polskich, a także oparte na kryteriach

syntaktycznych zasady opisu kategorii werbalnych i nominalnych współczesnej polszczyzny.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja dokonań Romana Laskowskiego w badaniu klas funkcjonalnych leksemów oraz przysługujących im kategorii morfologicznych, a więc **kategorii gramatycznych** *sensu largo*.

Roman Laskowski w artykule hasłowym „kategoria gramatyczna” w *Encyklopedii języka polskiego* (1999a: 178) wyróżnił pięć znaczeń tego terminu, przyjmując, że jest on ekwiwalentny m.in. klasie funkcjonalnej wyrazów (tzw. części mowy) oraz kategorii morfologicznej, to jest „zespołowi wzajemnie wykluczających się funkcji gramatycznych, przysługujących wszystkim wyrazom należącym do danej części mowy i sygnalizowanych za pomocą ściśle określonego zespołu wykładników morfologicznych, np. kategorii rodzaju, liczby, osoby”. Jeżeli do zakresu kategorii gramatycznych włączy się również kategorie słowotwórcze (możliwości takiej Autor nie wykluczał), to trzeba stwierdzić bez wahania, że twórcza działalność językoznawcza Romana Laskowskiego była wypełniona niemal bez reszty badaniem kategorii gramatycznych. Uczony badał je nie tylko w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim, ale również konfrontatywnie (np. aspekt, por. Laskowski 1999b), w porównaniu z językami niesłowiańskimi (np. przypadek, por. Laskowski 1995) oraz w języku dzieci polskich imigrantów w Szwecji; por. badania dotyczące kategorii przypadku, liczby i rodzaju w Laskowski 2009.

Roman Laskowski (1984a, 1998a) przedstawił w GWJPM oryginalne i nowatorskie propozycje klasyfikacji funkcjonalnej leksemów, w obu wydaniach *Morfologii* inne. Druga powstała w wyniku szerokiej dyskusji w środowisku językoznawczym nad istotą fleksji (Bańko 1987; Bogusławski 1987; Grzegorzczkova 1987; Laskowski 1987b) i nad pierwszą klasyfikacją (por. Grochowski 1986; Gruszczyński 1987; Bobrowski 1995; Wróbel 1996), z czego zdał sprawę również sam Uczony po wielu latach, omawiając historię badań w zakresie teoretycznych podstaw gramatyki polskiej (Laskowski 2012). Badania Uczonego zmierzające do wypracowania koncepcji podziału zasobu leksykalnego języka na części mowy trwały kilkanaście lat i poprzedziły pierwsze wydanie GWJPM (1984); świadczą o tym m.in. Jego trzy istotne publikacje z tamtego okresu (por. Laskowski 1975, 1979, 1981). W artykułach tych nie ma klasyfikacji jednostek leksykalnych w postaci zhierarchizowanego układu opozycji, klasy jednostek przedstawiane są w formie wyliczenia. Za podstawowe kryterium podziału leksemów Autor przyjął „ich funkcję w powierzchniowych strukturach syntaktycznych” (Laskowski 1979: 12), rozróżniając przy tym za Jerzym Kuryłowiczem (1964) funkcje prymarne i sekundarne. Odrzucił z jednej strony semantyczne kryteria podziału jako heterogeniczne i subiektywne, odwołujące się do ontologii (Milewski 1965) i niemożliwe do pogodzenia z funkcjonalnymi (np. Laskowski 1981: 120), a z drugiej strony morfologiczne jako nieuniwersalne i odnoszące się tylko do części zasobu leksykalnego języka (Saloni 1974), a także dystrybucyjne (Fries 1952; Misz 1967), dotyczące wyrazów tekstowych, a nie leksemów jako jednostek systemu. Laskowski (1987b, 1987c), rozwijając swoją koncepcję podziału funkcjonalnego leksemów, stale uściślał charakterystykę samego pojęcia *leksemu*.

Nadrzędny, najbardziej ogólny podział leksemów to opozycja syntagmatyków i asyntagmatyków, czyli jednostek zdolnych do wchodzenia w związki składniowe z innymi jednostkami (zdolnych do tworzenia konstrukcji), oraz jednostek niewchodzących w związki syntaktyczne z innymi jednostkami (Laskowski 1984a: 30). Te ostatnie to wyrażenia prymarnie syntaktycznie niezależne, stanowiące samodzielne wypowiedzenia (są one nazywane interiekcjami), bądź wyrażenia o prymarnej funkcji wypowiedzenia, ale kontekstowo zależne, implikujące istnienie tekstu. Tym drugim nadał Laskowski (1979: 12) najpierw nazwę „partykuły-wypowiedzenia” (por. *tak, nie, co?*), a później określił je mianem dopowiedzeń (Laskowski 1984a: 30; 1998a: 58); por. też *owszem, istotnie, właśnie, czyżby?* Termin ten dzięki Uczonemu rozpowszechnił się w polskiej literaturze syntaktycznej (por. np. Dobaczewski 1998; Żabowska 2011). Interiekcje z kolei podzielił na onomatopeje i apele na podstawie ich sekundarnych funkcji składniowych (Laskowski 1975: 707; 1979: 12; 1984a: 31; 1998a: 58). Pierwsze mogą występować wtórnie w funkcji predykatywnej (por. *Szklanka bęc na podłogę, Kula tylko bzz koło ucha.*), drugie mogą wchodzić w związki składniowe z wokatiwem, niektóre także z rozkaznikiem (por. *O rany, chłopie!, Halo, Marysiu, poczekaj!*). Funkcja predykacyjna onomatopei jest dyskusyjna, w pozycji nadrzędnika wyrażenia zdaniowego są one przytaczane (Grochowski 1996), a nie użyte, o czym świadczy na przykład fakt, że nie da się im przypisać żadnych kategorii gramatycznych relewantnych dla czasownika.

Leksemy syntagmatyczne (syntagmatyki) są częściami wyrażen zdaniowych (termin „wyrażenie zdaniowe” był używany w GWJP w odniesieniu do struktury powierzchniowej, w przeciwieństwie do terminu „zdanie”, stosowanego względem struktury pojęciowej; por. Karolak 1984: 14). Pełnią one prymarnie funkcję członu (składnika) wyrażenia zdaniowego albo wskaźnika relacji syntaktycznej między członami. Pierwsze to leksemy autosyntagmatyczne, a drugie to leksemy synsyntagmatyczne (Laskowski 1975: 706; 1979: 12–13; 1984a: 31). W drugim wydaniu *Morfologii* (Laskowski 1998a: 59) są stosowane terminy niejednoznaczne, we współczesnej gramatyce nierozpowszechnione, mianowicie odpowiednio „leksemy samodzielne składniowo” i „niesamodzielne składniowo”, dlatego też w dalszym ciągu będą tu używane te wcześniejsze.

Autosyntagmatyki pełnią prymarnie funkcję członu konstytutywnego wyrażenia zdaniowego (są to wyrazy predykatywne) albo funkcję członu zależnego w wyrażeniu zdaniowym; te ostatnie są komponentami grupy nominalnej lub werbalnej. Wśród wyrazów predykatywnych (termin ten był stosowany przejściowo, chyba tylko w jednej pracy; Laskowski 1979: 12) Autor rozróżnia czasowniki (mające obok kategorii trybu i czasu również kategorię aspektu i osoby) i predykatywy (mające kategorie trybu i czasu, niemające kategorii aspektu ani osoby (np. *trzeba, widać, szkoda, rad, gotów*)). Uogólniając przeciwstawienie rzeczowników i czasowników, Laskowski (1981: 129) przyjmował, że dystynktywną cechą pierwszych jest pełnienie funkcji argumentowej (ściślej wyrażenia indeksowego lub jego substytutu), a drugich funkcji predykatywnej.

W odniesieniu do komponentów grupy nominalnej jest stosowane kryterium podziału analogiczne do zastosowanego wcześniej względem składników wyrażenia zdaniowego. Laskowski (1979: 12–13) rozróżnia mianowicie wyrazy substantive o prymarnej

funkcji członu głównego grupy imiennej (są to rzeczowniki i zaimki rzeczowne) oraz autosyntagmatyki o funkcji członu zależnego grupy. Zaimki rzeczowne w przeciwieństwie do rzeczowników nie przyjmują określeń atrybutywnych, nie są używane predykatywnie i mają selektywną kategorię liczby.

Do klasy autosyntagmatyków o funkcji członu zależnego grupy imiennej należą przymiotniki, liczebniki, determinatory i kwantyfikatory (dwie ostatnie stanowią jedną podklasę). Podstawowa różnica między przymiotnikami a liczebnikami (klasa ta jest ograniczona do liczebników głównych i zbiorowych) polega na tym, że pierwsze są jednostronnie zdeterminowane gramatycznie przez człon główny grupy imiennej, a drugie pozostają w dwustronnej determinacji gramatycznej z członem głównym grupy: liczebnik determinuje przypadek i liczbę rzeczownika, z kolei rodzaj gramatyczny liczebnika jest zdeterminowany przez rzeczownik (Laskowski 1984a: 36). Determinatory i kwantyfikatory zajmują w grupie imiennej pozycję syntagmatyczną najbardziej oddaloną od członu głównego, z kolei pozycja przymiotnika jest w stosunku do pozycji członu głównego najbardziej centralna (Laskowski 1975: 710; 1979: 13). W klasyfikacjach leksemów zaproponowanych w obu wydaniach GWJPM (1984, 1998) nie zostały wyodrębnione rozważane wcześniej determinatory i kwantyfikatory, stanowią one przedmiot szczegółowego opisu w *Składni grupy imiennej* (Topolińska 1984).

Autosyntagmatyki pełniące prymarnie funkcję członu zależnego od członu głównego wyrażenia zdaniowego to przysłówki. Stojąca w opozycji do przysłówek klasa modalizatorów, autosyntagmatyków, które „odznaczają się swobodą w zajmowaniu w wyrażeniu zdaniowym różnych pozycji syntagmatycznych” (por. np. *chyba, może, widocznie, akurat, dopiero, nawet, tylko, zwłaszcza, prawie, niemal*), została wydzielona dopiero w klasyfikacjach zaproponowanych w GWJPM; por. Laskowski 1984a: 31; 1998a: 59. W pierwszym wydaniu *Morfologii* za wspólną cechę przysłówek i modalizatorów Uczony uznał to, że nie występują one w grupie imiennej, natomiast tylko przysłówkom przypisał „ograniczoną swobodę wchodzenia w związki syntaktyczne”, modalizatory takich ograniczeń nie mają. Pod wpływem dyskusji na przełomie lat 80. i 90. XX w. (por. Grochowski 1986; Wróbel 1996) Laskowski zweryfikował swój pogląd na omawianą opozycję. Przysłówki scharakteryzował jako leksemy niewchodzące w relację syntaktyczną z rzeczownikiem, a modalizatory jako leksemy dopuszczające taką łączliwość (Laskowski 1998a: 59).

Relatory, później konektory, a jeszcze później „leksemy niesamodzielne składniowo” to zbiorcze etykiety stosowane przez Laskowskiego (1979: 13; 1984a: 31; 1998a: 59) w odniesieniu do wszystkich wskaźników relacji syntaktycznych między wypowiedziami i między składnikami wypowiedzi, a więc do wszystkich synsyntagmatyków z wyjątkiem partykuł. Relatory Laskowski (1979: 13) podzielił na koordynacyjne (nazwał je spójnikami parataktycznymi) i subordynacyjne, które albo wprowadzają zdanie podrzędne (spójniki hipotaktyczne i zaimki względne), albo wprowadzają grupę imienną. Wśród tych ostatnich Autor wyróżnił podlegające rekcji przyimki i podlegający kongruencji relator *jako*. Wyodrębnienia tej klasy jednoelementowej w dwóch artykułach Laskowski (1975: 707; 1979: 13) nie uzasadnił, w *Morfologii* wycofał się

z tego pomysłu. Na kłopoty z kwalifikacją gramatyczną *jako* zwracano uwagę w literaturze; por. m.in. Hentschel, Anders 2006 i zawartą tam bibliografię.

Pod wpływem dyskusji nad pierwszym wydaniem *Morfologii* Laskowski (1998a: 58) zweryfikował podział synsyntagmatyków mających funkcję łączącą, czyli konektorów, i wyróżnił wśród nich wskaźniki zależności syntaktycznej grupy imiennej (przymyki) oraz wskaźniki zależności między wyrażeniami zdaniowymi, przeciwstawiając spójniki (które nie są składnikami żadnego z łączonych wyrażen) relatorom (tradycyjnie zaimkom względnym), składnikom jednego z wyrażen zdaniowych tworzących zdanie złożone.

Partykuły we wszystkich podziałach proponowanych przez Laskowskiego (1979: 13; 1984a: 37; 1998a: 65) są opisywane jako leksemy niemające cech posiadanych przez inne (niesamodzielne składniowo, niemające funkcji łączącej). Dopiero w drugim wydaniu *Morfologii* wymienionych jest kilka cech charakteryzujących twierdząco tę klasę, mianowicie wszystkie one mają „nieswobodny szyk”, jedne są związane syntaktycznie z czasownikiem (np. *oby, niechże, bodajby*), inne z grupą imienną (np. *byle, lada, niespełna, około*). Jednostki pierwszej klasy, nazywane *partykułami* w tradycji szkolnej (Wajszczuk 2005: 73 i n.), zostały wyróżnione wśród leksemów funkcyjnych i nazwane „modyfikatorami deklaratywności” (Grochowski 1986: 50), jednostki drugiej klasy należą do wyodrębnionych nieco później operatorów metapredykatywnych (Wajszczuk 2005: 105 i n.; 2010). Dla uniknięcia nieporozumień terminologicznych trzeba zwrócić uwagę, że *partykuły* w klasyfikacjach Laskowskiego nie odpowiadają równobrzmiącemu terminowi stosowanemu w *Słowniku gniazdowym partykuł polskich* (Grochowski, Kisiel, Zabowska 2014). Partykuły w tym słowniku są pod względem zakresu odniesienia terminu bliskie modalizatorom w terminologii Laskowskiego.

Kończąc omawianie klasyfikacji gramatycznych leksemów polskich autorstwa Romana Laskowskiego, trzeba podkreślić, że były one przedmiotem gruntownej analizy i krytycznej refleksji wielu badaczy, a także licznych dyskusji w polskim i międzynarodowym środowisku językoznawczym. Stały się impulsem do wysunięcia nowych propozycji podziału jednostek leksykalnych języka polskiego; por. np. Wajszczuk 1997, 2005, 2010; Wróbel 2001; Grochowski 2003; Zaron 2003.

Roman Laskowski jako morfolog (a w ostatnich dwóch dekadach działalności naukowej również syntaktyk i semantyk) o szerokich zainteresowaniach teoretycznych i ogólnojęzykoznawczych badał kategorie gramatyczne niemal przez całe swoje życie. Pierwsze prace należące do tego kręgu tematycznego, pochodzące z połowy 70. lat XX w., dotyczyły przede wszystkim kategorii imiennych: Uczony przeanalizował grupy rzeczowników niemających fleksyjnej kategorii liczby, m.in. pluralia i singularia tantum oraz nazwy własne (Laskowski 1974a), a także tzw. rzeczowniki dwurodzajowe i zaimki osobowe z punktu widzenia kategorii rodzaju gramatycznego (Laskowski 1974b). Zorganizował konferencję ówczesnej Pracowni Budowy Gramatycznej Współczesnego Języka Polskiego, poświęconą kategoriom gramatycznym grup imiennych (Zawoja, 13–15.12.1974), był podczas jej obrad jednym z głównych dyskutantów i wydał materiały konferencji w postaci osobnego zbioru prac (Laskowski 1976, red.). W tym samym okresie Laskowski (1977) zbadał strukturę semantyczną predykatów zmiany stanu

(por. np. *zasnął, zasypia, zdziwaczał, dziwaczeje, wyłysiał, łysieje*) i sposobów ich strukturalizacji w wyrażeniach zdaniowych języka polskiego, co w kilka lat później stało się dla Uczzonego punktem wyjścia analizy semantycznej pojęcia aspektu i opozycji czasowników dokonanych i niedokonanych, a także rozważań dotyczących możliwości modelowania za pomocą sieci Petriego relacji czasowo-aspektowo-modalnych (Laskowski 1985, 1986).

Autorskie, sumaryczne opracowanie ośmiu kategorii morfologicznych, pięciu werbalnych (aspektu, czasu, trybu, strony i osoby) i trzech nominalnych (liczby, rodzaju i przypadku), przedstawił Laskowski (1984b, 1998b) w *Morfologii*, której był także współredaktorem naukowym. Autor definiuje ich funkcje, odwołując się do semantyki i określa stosunek między funkcjami a wykładnikami poszczególnych kategorii. Omawia także zależności między kategoriami tych samych i różnych części mowy. Oryginalność i nowatorski charakter tego opracowania jako podręcznika – na tle wcześniejszych podręczników gramatyki opisowej języka polskiego – polega na tym, że kategorie omówione są nie tylko rzeczowo i niebanalnie, ale również w sposób ścisły i zarazem przystępny. Ponadto Laskowski przedstawił na potrzeby *Morfologii* syntezę paradygmatyki czterech klas funkcjonalnych, kolejno czasownika, zaimka, liczebnika i przymiotnika.

Roman Laskowski (1998b: 157) traktuje aspekt jako kategorię morfologiczną niepusztą semantycznie, która „służy sygnalizowaniu różnic perspektywy, w jakiej mówiący ujmuje opisywane przez siebie zdarzenie”. Przyjmując, że istota aspektu dokonane-go polega na zmianie stanu, czyli na powstaniu nowego stanu, Laskowski (1998b: 159) wyprowadza opozycje aspektowe z podziału semantycznego czasowników. Proponuje oryginalną klasyfikację, w wyniku której budując cztery typy opozycji semantycznych, wyróżnia osiem klas czasowników (Laskowski 1998b: 152–157; przykłady podaje za Autorem), mianowicie czasowniki stanu (opisujące sytuacje statyczne, np. *chorować, głodować, mieszkać*), czasowniki oznaczające zdarzenia (np. *brzęczeć, dymić, parować*), czasowniki czynnościowe (np. *całować, czytać, jechać*), czasowniki procesywne (np. *grubieć, rosnąć, siwieć*), czasowniki działania (np. *leczyć, nakłaniać, ulepszać*), czasowniki oznaczające wypadki (np. *ocknąć się, przewrócić się, zachorować*), czasowniki oznaczające akty (np. *okłamać, potępić, przemówić*). Główne tezy, jakie stawia Laskowski (1998b: 166–167) na temat relacji między aspektem a znaczeniem leksykalnym czasowników, są następujące. Czasowniki oznaczające stany, zdarzenia i czynności to imperfectiva tantum, czasowniki oznaczające zmiany skokowe (wypadki i akty) to perfectiva tantum. Czasowniki oznaczające procesy i działania tworzą pary aspektowe o identycznym znaczeniu leksykalnym. Pary czasowników różniące się nie tylko aspektem to pary leksykalno-aspektowe; należą do nich np. czasowniki inchoatywne derywowane od imperfektywów tantum (por. *kochać – pokochać, mieszkać – zamieszkać*). Tezy swoje uzasadnia Uczony, posługując się podziałem struktury semantycznej czasowników na asercję i presupozycję, a także odwołując się do wyników testów, wykazujących istnienie dewiacji. Na temat aspektu por. też Laskowski 1986, 1996, 1998c, 2014.

Kategoria czasu ma według Romana Laskowskiego (1998b: 171–178) prymarnie funkcję deiktyczną, służy aktualizacji wypowiedzenia, określa relację między zdarzeniem

(o którym mowa w wyrażeniu zdaniowym) a momentem mówienia. Czas przebiegu zdarzenia można określić, odnosząc je do dowolnego momentu na osi czasu. Wykładniki kategorii czasu pełnią wówczas (sekundarnie) funkcję narracyjną. Dla kategorii czasu podstawowa jest opozycja czasów faktywnych, między nacechowanym przeszłym a nienacechowanym teraźniejszym (przyszły jest niefaktywny, nie odnosi się do rzeczywistych zdarzeń). Laskowski omawia ponadto opozycję aktualnego i nieaktualnego (habitualnego, omnitemporalnego) użycia czasów gramatycznych, a także środki fleksyjne i leksykalne służące do wyrażania czasów względnych, m.in. przyimki, spójniki, relatory, modalizatory (por. np. Laskowski 2005).

Trzecią z kolei kategorię werbalną, tryb, Laskowski (1998b: 179) charakteryzuje jako morfologiczny środek wyrażania modalności, przeciwstawiając tryb rozkazujący, pełniący funkcję wskaźnika modalności deontycznej, trybowi przypuszczającemu, pełniącemu funkcję wskaźnika modalności epistemicznej. Nienacechowanym członem opozycji w obrębie kategorii trybu jest tryb oznajmujący.

Formy trybu rozkazującego służą realizacji funkcji dyrektywnej (Laskowski 1998b: 181–183, 1998d, 2003). Dyrektywy pozytywne (rozkaz, życzenie, prośba, rada, aby coś zostało wykonane) są wyrażane za pomocą form trybu rozkazującego czasowników dokonanych, np. *Przynieś mi wody! Zmień żarówkę!*, a dyrektywy negatywne (zakaz wykonania czegoś, a także życzenie, prośba, rada, aby czegoś nie wykonywać) za pomocą zaprzeczonych form trybu rozkazującego czasowników niedokonanych, np. *Nie jedź lodów! Nie czytaj tego artykułu!* Laskowski (1998b: 182–183) charakteryzuje również semantycznie nacechowane wyrażenia rozkaznikowe, utworzone od niezaprzeczonych czasowników niedokonanych (np. *Czytaj uważnie!*) i zaprzeczonych dokonanych (np. *Nie złam nogi! Nie zgub kluczy!*). Typową funkcją tych ostatnich jest funkcja prewencyjna (zapobiegawcza). Uczony proponuje eksplikacje semantyczne rozkazników w tej funkcji, odwołując się do presupozycji i asercji.

Za pomocą trybu przypuszczającego przekazywana jest informacja o możliwości zaistnienia danej sytuacji. Mówiący, wypowiadając zdanie w tym trybie, nie bierze odpowiedzialności za jego prawdziwość. Laskowski (1998b: 186–187) rozróżnia formy trybu nierzeczywistego (np. *poszedlby*) i potencjalnego (np. *Byłby już dawno skończył studia*). Ten ostatni „bywa używany w funkcji grzecznościowej prośby lub osłabionego rozkazu”; por. *Wpadłabyś do mnie jutro!*

Kolejna kategoria gramatyczna werbalna, strona, przysługująca tylko czasownikom co najmniej dwuargumentowym, omówiona przez Romana Laskowskiego (1998b: 187–197) w sposób oryginalny i nowoczesny, jest podporządkowana inkluzywnemu pojęciu diatezy. Nie wprowadzały go do obiegu żadne, o ile mi wiadomo, wcześniejsze niż GWJPM (1984) podręczniki gramatyki polskiej. Diatezę definiuje Laskowski (1998b: 187) jako „relację między zbiorem argumentów implikowanych przez pewien predykat a sposobem wyrażania tych argumentów w wyrażeniu zdaniowym”. Różnice w diatezie ujawniają się w odmiennym sposobie hierarchizacji argumentów za pomocą środków morfologicznych i syntaktycznych. Typowym przykładem omawianej różnicy jest opozycja strony biernej (diatezy nacechowanej) i czynnej (diatezy nienacechowanej);

por. *Janek nakarmił psa. – Pies został nakarmiony przez Janka*. Różnice w zakresie diatezy mogą być niekategorialne. Ich wykładnikiem są wówczas opozycje leksykalne, a nie gramatyczne, nie dotyczą więc tym samym kategorii strony; por. *Jablka znajdują się w koszyku. – Koszyk zawiera jabłka*. (Laskowski 1998b: 190–191). Ponieważ z punktu widzenia budowy syntaktycznej konstrukcje typu *jest czytany* reprezentują ten sam typ struktury co konstrukcje z predykatami imiennymi *jest młody*, o fleksyjnej kategorii strony można mówić jedynie w odniesieniu do imiesłówów przmiotnikowych biernych.

Jedną z istotnych tez Laskowskiego (1998b: 194) na temat zakresu kategorii strony jest taka, że nie ma podstaw do wyróżniania w jej obrębie trzeciej (obok strony czynnej i biernej) wartości, mianowicie tzw. strony zwrotnej. Nazwa ta jest zbiorczą etykietką odnoszącą się do syntaktycznie różnych ciągów z morfemem *się*, zarówno złożonych, np. *Drzwi się otwierają, Ewa czesze się u pana Marka*, jak i prostych, reprezentujących czasowniki *reflexiva tantum*, np. *bać się, podobać się*; por. też Laskowski 1987a: 74.

Kategoria osoby – analogicznie do kategorii czasu – jest kategorią deiktyczną, odnosi się do „syntaktycznie wyróżnionego uczestnika zdarzenia” (Laskowski 1998b: 151), a nie do zdarzenia jako całości, i identyfikuje go. Operacja ta jest możliwa w wypadku 1. i 2. osoby singularis. Z kolei zbiór wyznaczony za pomocą 1. i 2. osoby pluralis jest pod względem swojego zakresu nieokreślony. Funkcja trzeciej osoby w aktualizacji wypowiedzenia jest negatywna. Identyfikacji trzecioosobowego uczestnika sytuacji dokonuje się za pomocą środków leksykalnych, a więc zaimków osobowych i wskazujących, nazw własnych i deskrypcji określonych (Laskowski 1998b: 197). Potwierdza to tezę Uczonego, iż „Wartość fleksyjnej kategorii osoby przybierana przez czasownik jest zdeterminowana przez wartość klasyfikującej kategorii osoby wyrazu gramatycznego występującego w danym zdaniu w pozycji podmiotu” (Laskowski 1998b: 198). Osoba wykonawcy czynności, nosiciela procesu bądź stanu (wskazywana na ogół w pozycji podmiotu) nie musi być określona. Tezę tę potwierdzają trzy typy konstrukcji blokujących pozycję nominatiwu: „a) konstrukcje z morfemem *się* oparte na formie 3. os. lp. (rodzaju nijakiego) – *mówi się, zbudowało się*; b) z nieosobowymi formami fleksyjnymi na *-no / -to* – *mówiono, zbudowano*; c) z formami równokształtnymi z 3. os. lp. rodzaju nijakiego – *zasypało (śniegiem), zламаło (mu nogę)*” (Laskowski 1998b: 200).

Charakterystyka kategorii imiennych w ujęciu Romana Laskowskiego (1998b: 203–224) obejmuje kolejno liczbę, rodzaj gramatyczny i przypadek.

Rzeczownikom, przmiotnikom i czasownikom przysługuje morfologiczna kategoria liczby, a liczebnikom klasyfikująca. Liczba rzeczowników jest syntaktycznie niezależna, determinująca, a liczba przmiotników i czasowników syntaktycznie zależna, determinowana przez kategorię liczby rzeczownika. Opierając się na semantycznej koncepcji kategorii liczby rzeczownika Andrzeja Bogusławskiego (1973), Laskowski (1998b: 204) przyjmuje opozycję rzeczowników policzalnych i niepoliczalnych. Pierwszym przysługuje informacja o kwantyfikacji numerycznej zbioru; są to rzeczowniki oznaczające przedmioty morficzne, ograniczone przestrzennie, o określonym kształcie (np. *stół, zapalka, chłopiec, maszyna*) oraz rzeczowniki oznaczające jednostkowe akty ograniczone czasowo (np. *dźwięk, akord, okrzyk, błysk, skok, rzut*). W znaczenie rzeczowników

niepoliczalnych nie jest wbudowana informacja o kształcie, o czasowej ograniczoności ani o jednostkowym charakterze faktu; są to rzeczowniki materiałowe (np. *glina, śnieg, powietrze, metal*) oraz oznaczające pojęcia abstrakcyjne, np. właściwości, procesy, stany (np. *biel, złość, lakomstwo, bieganina, praca, rozmyślanie, gnicie, śmierć, strach, mróz*). Rzeczowniki niepoliczalne dopuszczają kwantyfikację partytywną (np. *dużo wody, trochę miłości, nieco strachu*). Laskowski (1998b: 205) podkreśla, że semantyczną opozycję liczby sygnalizują tylko rzeczowniki użyte referencjalnie. W użyciach predykatywnych, a także w użyciach generycznych neutralizuje się opozycja oparta na kwantyfikacji numerycznej; por. np. *Ten chłopiec jest brudasem. Ci chłopcy są brudasami. Pies jest ssakiem. Psy są ssakami*.

Wyjątkami od zasady, że rzeczownikom policzalnym przysługuje fleksyjna kategoria liczby, są pluralia tantum typu *sanie, drzwi, nożyczki, usta* (zdeterminowane gramatycznie) oraz nazwy własne typu *Romek, Warszawa, Dunajec, Paganini* (zdeterminowane semantycznie) (por. Laskowski 1998b: 205–206).

Rodzaj gramatyczny to kategoria morfologiczna właściwa wszystkim odmiennym częściom mowy. Dla rzeczowników rodzaj jest kategorią syntaktycznie niezależną, przysługującą każdemu leksemowi jako całości, a więc kategorią klasyfikującą. Rodzaj czasowników, przymiotników i liczebników jest kategorią fleksyjną, syntaktycznie zależną, zdeterminowaną przez rodzaj gramatyczny rzeczowników, z czego wynika, że różne wartości kategorii rodzaju mają poszczególne formy fleksyjne leksemu, a nie leksem jako całość.

Najwięcej miejsca poświęca Laskowski (1998b: 208–213) rodzajowi rzeczowników. Przyjmuje podział Witolda Mańczaka (1956) na pięć następujących klas rodzajowych (na podstawie łączliwości form biernika obu liczb): męskoosobowe (typ: *student, poeta*), męskożywotne (nieosobowe) (typ: *pies, koń*), męskonieżywotne (typ: *stół, kosz, las*), nijakie (typ: *okno, cielę*), żeńskie (typ: *żona, praca, kość, pani*). Charakteryzuje ponadto wyjątki od tej klasyfikacji, do których należą rzeczowniki męskoosobowe pejoratywne typu *cham, łobuz, lizus* oraz rzeczowniki dwurodzajowe typu *sierota, kaleka, gaduła, niezdara, dziennikarzyna*.

Kończąc charakterystykę kategorii rodzaju, Laskowski (1998b: 216–217) omawia połączenia szeregowe rzeczowników mających różny rodzaj gramatyczny. Proponuje kilka zdeterminowanych semantycznie reguł łączliwości, takich jak następująca: „Jeśli dany szereg rzeczowników nie zawiera rzeczownika oznaczającego istotę ludzką, rodzaj gramatyczny jest niemęskoosobowy; por. np. *Kot i mysz patrzyły na siebie, Pies i łódka zbliżyły się do siebie, Książka i pióro spadły na podłogę*” (Laskowski 1998b: 216). Koncepcję opisu kategorii rodzaju Romana Laskowskiego – na szerokim tle innych koncepcji tej kategorii – omówił i rozwinął już po śmierci Uczzonego Ireneusz Bobrowski (2015).

Ostatni rozdział dotyczący kategorii morfologicznych imiennych jest poświęcony przypadkowi. Jest to kategoria fleksyjna, właściwa rzeczownikom, przymiotnikom, liczebnikom i imiesłowom przymiotnikowym. Jako kategoria syntaktycznie zależna służy wskazywaniu funkcji grupy nominalnej w wyrażeniu zdaniowym, a także określaniu

związków między komponentami grupy. Abstrahując od swoistego statusu wołacza (samodzielnego wypowiedzenia – apelu), niewchodzącego w związki składniowe z innymi składnikami wyrażenia zdaniowego, Laskowski (1998b: 221–224) przyjmuje teorię przypadku Jerzego Kuryłowicza (1949), z jej opozycją przypadków gramatycznych i konkretnych, opartą na rozróżnieniu funkcji prymarnych i sekundarnych, a następnie charakteryzuje szczegółowo funkcje poszczególnych przypadków.

Po opublikowaniu drugiego wydania *Morfologii* Roman Laskowski kontynuował badania nad kategoriami gramatycznymi klas funkcjonalnych leksemów. Scharakteryzował zależności między funkcjami illokucyjnymi imperatywu a znaczeniem leksykalnym czasowników wyrażających akcje podlegające kontroli i niepodlegające kontroli, aspektem i negacją (Laskowski 1998d), sekundarne funkcje imperatywu, niezdeterminowane przez system językowy, m.in. funkcję prewencyjnej groźby (Laskowski 2003), a także stosunki aspektowe w klasie czasowników ukierunkowanego ruchu liniowego (Laskowski 1998c). Ponadto zbadał temporalne frazy przyimkowe lokalizujące prospektywnie (typu *na godzinę ósmą, na środę*), duratywne prospektywne (typu *na (jedną) godzinę, na kilka dni*), duratywne retrospektywne (typu *w godzinę, w pięć minut*) oraz ograniczenia semantyczno-leksykalne w zakresie łączliwości badanych fraz z czasownikami, zdeterminowane czasem, aspektem, iteratywnością i modalnością (Laskowski 2005).

Jednym z problemów nurtujących Romana Laskowskiego przez dziesięciolecie Jego działalności twórczej jest miejsce pojęcia zmiany stanu w strukturze semantycznej czasowników. Problem ten rozważał Uczony po raz pierwszy, koncentrując uwagę na opozycji komponentów presuponowanych i asertorycznych (Laskowski 1977) i po raz ostatni (Laskowski 2014), zastanawiając się nad wpływem kontekstu czasowników zmiany stanu na możliwości ich interpretacji pragmatycznej. Praca ta ukazała się już po śmierci Uczonego.

Zgodnie z określonym na początku celem tego artykułu, dotyczył on tylko dwóch kompleksów zagadnień stanowiących obiekt dociekań twórczych Romana Laskowskiego, klasyfikacji funkcjonalnych leksemów oraz przysługujących jednostkom odmiennym kategorii gramatycznych *sensu stricto*. Dokonania Uczonego w zakresie fonologii, morfologii, słowotwórstwa, historii języka polskiego, dialektologii, teorii tekstu, badań języka dzieci i bilingwizmu wymagają osobnego opracowania.

Dorobek Romana Laskowskiego ma trwałe miejsce w historii językoznawstwa, z Jego prac będą czerpać następne pokolenia lingwistów. Pozostanie w pamięci tych wszystkich, którzy Go znali, jako wybitny uczony, mądry człowiek, otwarty na dyskusję, ale i życzliwy doradca, a w pamięci tych, którym był bliski, jako serdeczny przyjaciel, człowiek skromny i bezpośredni, w którego uśmiechu czuć było gorzki humor i delikatną ironię.

Bibliografia

- Bańko M., 1987, O kilku sposobach użycia terminu „leksem”, *Studia Gramatyczne VIII*, s. 89–98.
- Bednarczuk L., 2014, Roman Laskowski (17 II 1936 – 21 VI 2014), *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności 2013/2014*, s. 297–299.
- Bobrowski I., 1995, Gramatyka opisowa języka polskiego (Zarys modelu generatywno-transformacyjnego). Struktury wyjściowe, Kielce.
- Bobrowski I., 2014a, Profesor Roman Laskowski (1936–2014), *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej 49*, s. 6–9.
- Bobrowski I., 2014b, Roman Laskowski in Memoriam, *Journal of Slavic Linguistics 22*, 2, s. 167–170.
- Bobrowski I., 2015, Romana Laskowskiego koncepcja opisu kategorii rodzaju w języku polskim, *LingVaria X*, numer specjalny, s. 27–35.
- Bogusławski A., 1973, Nazwy pospolite przedmiotów konkretnych i niektóre właściwości ich form liczbowych i połączeń z liczebnikami w języku polskim, [w:] *Liczba, ilość, miara. Materiały konferencji naukowej w Jadwisinie (11–13 maja 1972 r.)*, red. Z. Topolińska, M. Grochowski, Wrocław, s. 7–35.
- Bogusławski A., 1987, Czy istnieje fleksja?, *Studia Gramatyczne VIII*, s. 7–33.
- Czelakowska A., 2015, Profesor Roman Laskowski (17 II 1936 – 21 VI 2014), *LingVaria X: numer specjalny*, s. 7–12.
- Dobaczewski A., 1998, Cechy składniowe i semantyczne polskich dopowiedzeń potwierdzających, Warszawa.
- Fries C.C., 1952, *The structure of English. An introduction to the construction of English sentences*, New York.
- Grochowski M., 1986, *Polskie partykuły. Składnia, semantyka, leksykografia*, Wrocław.
- Grochowski M., 1996, O funkcjach semiotycznych onomatopei, [w:] *W świecie znaków. Księga Pamiątkowa ku Czci Profesora Jerzego Pelca*, red. J.J. Jadacki, W. Strawiński, Warszawa, s. 267–272.
- Grochowski M., 2003, Szyk jednostek synsyntagmatycznych w języku polskim (główne problemy metodologiczne), *Polonica XXII–XXIII*, s. 203–223.
- Grochowski M., 2014a, Profesor Roman Laskowski (1936–2014), *Linguistica Copernicana 2 (10)*, s. 15–25.
- Grochowski M., 2014b, Pożegnanie Profesora Romana Laskowskiego, *LingVaria IX (18)*, s. 7–16.
- Grochowski M., Kisiel A., Żabowska M., 2014, *Słownik gniazdowy partykuł polskich*, Kraków.
- Gruszczyński W., 1987, O klasyfikacji leksemów na części mowy i opisie fleksyjnym rzeczowników w „Morfologii” IJP PAN, *Studia Gramatyczne VIII*, s. 35–51.
- Grzegorzczkova R., 1987, Głos dydaktyka w dyskusji na temat granic leksemu, *Studia Gramatyczne VIII*, s. 65–69.
- GWJPM 1984: Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa.
- GWJPM 1998: Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia, red. R. Grzegorzczkova, R. Laskowski, H. Wróbel, wyd. 2, zm., Warszawa.
- Hentschel G., Anders S., 2006, O składni i semantyce polskiej frazy *z jako* i z uzupełnieniem rzeczownikowym w porównaniu z niemiecką frazą *z als*, [w:] *Od fonemu do tekstu. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Laskowskiemu*, red. I. Bobrowski, K. Kowalik, Kraków, s. 223–237.
- Karolak S., 1984, Składnia wyrażzeń predykatywnych, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska, Warszawa, s. 11–211.
- Kowalik K., 2014, Prof. dr hab. Roman Laskowski (17 II 1936 – 21 VI 2014), *LingVaria IX (18)*, s. 17–25.
- Kuryłowicz J., 1949, Le problème du classement des cas, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego IX*, s. 20–43.
- Kuryłowicz J., 1964, *The inflectional categories of Indo-European*, Heidelberg.
- Laskowski R., 1974a, Morfemika w opisie struktury języka. Uwagi o kategorii liczby rzeczowników, [w:] *Реферати са заседања Међународне комисије за изучавање граматичке структуре словенских језика*, red. M. Stevanović, Beograd, s. 99–107.
- Laskowski R., 1974b, Rodzaj gramatyczny, struktura głęboka a zaimki osobowe, [w:] *Studia indoeuropejskie. Études indo-européennes. Ioanni Safarewicz septuagenario ab amicis collegis sodalibus animo oblatum gratissimo*, red. J. Kuryłowicz i in., Kraków, s. 117–124.

- Laskowski R., 1975, Bemerkungen zu den Wortarten, *Zeitschrift für Slawistik* XX, 5–6, s. 704–711.
- Laskowski R., 1976, red., Kategorie gramatyczne grup imiennych w języku polskim, Wrocław.
- Laskowski R., 1977, Odimienne wyrażenia zmiany stanu w języku polskim, *Slavica Slovaca* 12, 3, s. 233–243.
- Laskowski R., 1979, Gramatyka języka polskiego – fleksja (konспект), [w:] Реферати од X заседание на Меѓународната комисија за изучување на граматичката структура на словенските литературни јазици, red. B. Vidoeski, B. Koneski, B. Korubin, Skopje, s. 9–29.
- Laskowski R., 1981, Części mowy – problem syntaktyczny czy morfologiczny? *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica* 2, s. 117–131.
- Laskowski R., 1984a, Podstawowe pojęcia morfologii, [w:] *GWJPM* 1984, s. 9–57.
- Laskowski R., 1984b, Kategorie morfologiczne języka polskiego – charakterystyka funkcjonalna, [w:] *GWJPM* 1984, s. 121–169.
- Laskowski R., 1985, Deverbative Verben der Zustandsveränderung, *Zeitschrift für Slawistik* XXX, 1, s. 42–48.
- Laskowski R., 1986, System temporalno-aspektowo-modalny języka polskiego a sieci Petriego, [w:] *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, tom 1: Temporalność, red. V. Koseska-Toszewa, I. Sawicka, J. Mindak, Wrocław: Ossolineum, s. 23–37.
- Laskowski R., 1987a, Kategorija strony w języku polskim, [w:] *Прилози* XII, 2, Skopje, s. 73–84.
- Laskowski R., 1987b, Niektóre trudności i kwestie sporne w opisie fleksji języka polskiego, *Studia Gramatyczne* VIII, s. 99–122.
- Laskowski R., 1987c, On the concept of the lexeme, *Scando-Slavica* 33, s. 169–178.
- Laskowski R., 1995, Przystawianie kategorii przypadku w niesłowiańskim otoczeniu językowym, [w:] *Studia z językoznawstwa słowiańskiego. Prace Instytutu Filologii Słowiańskiej* UJ nr 14, red. F. Sławski, H. Mieczkowska, Kraków, s. 103–108.
- Laskowski R., 1996, Aspekt a znaczenie czasowników (predykaty zmiany stanu), [w:] *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*, red. H. Wróbel, Kraków, s. 39–48.
- Laskowski R., 1998a, Zagadnienia ogólne morfologii, [w:] *GWJPM* 1998, s. 27–86.
- Laskowski R., 1998b, Kategorie morfologiczne języka polskiego – charakterystyka funkcjonalna, [w:] *GWJPM* 1998, s. 151–224.
- Laskowski R., 1998c, Aspekt czasowników przemieszczania (ukierunkowanego ruchu liniowego), [w:] *Z polskich studiów slawistycznych. Językoznawstwo. Seria 9*, red. J. Siatkowski, H. Dalewska-Greń, J. Rusek, Warszawa, s. 175–181.
- Laskowski R., 1998d, Semantyka trybu rozkazującego, *Polonica* XIX, s. 5–29.
- Laskowski R., 1999a, Kategorija gramatyczna, [w:] *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk, M. Kucala, wyd. 3, popr. i uzupeł., Wrocław, s. 178.
- Laskowski R., 1999b, Czasowniki ruchu liniowego (czasowniki przemieszczania) w perspektywie kontrastywnej, [w:] *Semantyka a konfrontacja językowa 2*, red. Z. Greń, V. Koseska-Toszewa, Warszawa, s. 49–57.
- Laskowski R., 2003, Peryferyjne funkcje polskiego imperatiwu, [w:] *Anabasis. Prace ofiarowane Profesor Krystynie Pisarkowej*, red. I. Bobrowski, Kraków, s. 153–158.
- Laskowski R., 2005, Temporalne frazy przyimkowe o funkcji prospektywnej i retrospektywnej, [w:] *Przysłówki i przyimki. Studia ze składni i semantyki języka polskiego*, red. M. Grochowski, Toruń, s. 209–225.
- Laskowski R., 2009, Język w zagrożeniu. Przystawianie języka polskiego w warunkach polsko-szwedzkiego bilingwizmu, Kraków.
- Laskowski R., 2012, Fleksja języka polskiego po sześćdziesięciu latach, [w:] *Językoznawstwo w Polsce. Kierunki badań i perspektywy rozwoju*, red. M. Grochowski, Warszawa, s. 113–124.
- Laskowski R., 2014, Semantyka czasowników momentalnej zmiany stanu a figura obserwatora, *Slavica Wratislaviensia* CLIX, s. 219–229.
- Mańczak W., 1956, Ile rodzajów jest w polskim?, *Język Polski* XXXVI, s. 116–121.
- Milewski T., 1965, *Językoznawstwo*, Warszawa.

- Miodunka W., 2015, Znaczenie prac Romana Laskowskiego dla badań akwizycji języka polskiego poza granicami kraju oraz dwujęzyczności polsko-obcej, *LingVaria X*, numer specjalny, s. 105–120.
- Misz H., 1967, Opis grup syntaktycznych dzisiejszej polszczyzny pisanej, Bydgoszcz.
- Muskat-Tabakowska E., 2014, In Memoriam: Roman Laskowski, *Studies in Polish Linguistics* 9, s. 265–267.
- Przybylska R., 2014, Profesor Roman Laskowski (1936–2014), *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego LXX*, s. 5–9.
- Saloni Z., 1974, Klasyfikacja gramatyczna leksemów polskich, *Język Polski LIV*, 1, 2, s. 3–13, 93–109.
- Topolińska Z., 1984, Składnia grupy imiennej, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska, Warszawa, s. 301–389.
- Topolińska Z., 2014, Prof. dr hab. Roman Laskowski (1936–2014), *Rocznik Slawistyczny LXIII*, s. 3–6.
- Wajszczuk J., 1997, System znaczeń w obszarze spójników polskich. Wprowadzenie do opisu, Warszawa.
- Wajszczuk J., 2005, *O metatekście*, Warszawa.
- Wajszczuk J., 2010, Functional class (so called „part of speech”) assignment as a kind of meaning-bound word syntactic information, *Cognitive Studies / Études Cognitives* 10, s. 15–33.
- Wróbel H., 1996, Nowa propozycja klasyfikacji syntaktycznej polskich leksemów, [w:] *Studia z leksykologii i gramatyki języków słowiańskich*, red. H. Wróbel, Kraków, s. 53–60.
- Wróbel H., 2001, *Gramatyka języka polskiego*, Kraków.
- Zaron Z., 2003, Funkcjonalna klasyfikacja leksemów polskich (kolejna propozycja), [w:] *Studia z gramatyki i leksykologii języka polskiego*, red. M. Gębka-Wolak, I. Kaproń-Charzyńska, M. Urban, Toruń, s. 179–188.
- Żabowska M., 2011, O tzw. dopowiedzeniach zaprzeczających, *Prace Filologiczne LX*, s. 353–364.
- Żmigrodzki P., 2014, Profesor Roman Laskowski (17 II 1936–21 VI 2014), *Język Polski XCIV*, 5, s. 463–467.
- Żmigrodzki P., 2015, Prof. dr hab. Roman Laskowski (1936–2014), *Polonica XXXV*, s. 5–11.

Publikacja przygotowana w ramach projektu NPRH nr 11 H 17 006685, realizowanego w latach 2018–2023.

STRESZCZENIE

Słowa kluczowe: Roman Laskowski, językoznawstwo, język polski, gramatyka, części mowy, morfologia, składnia.

W piątą rocznicę śmierci Romana Laskowskiego (1936–2014), wybitnego teoretyka języka, polonisty i slawisty, autor chce przypomnieć w sposób syntetyczny o jego dokonaniach w zakresie metodologicznych podstaw gramatyki polskiej. Artykuł jest przeznaczony przede wszystkim dla językoznawców niezajmujących się gramatyką. Roman Laskowski zbudował aparat pojęciowy współczesnej morfologii funkcjonalnej, metodologicznie podporządkowany składni, zdeterminowanej semantycznie. W pierwszej części artykułu omawiana jest koncepcja części mowy autorstwa uczonego i jego nowatorskie, oryginalne klasyfikacje funkcjonalne leksemów polskich (przedstawione w dwóch wydaniach dzieła *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*) na tle klasyfikacji innych autorów współczesnych. Druga część artykułu, odwołująca się do licznych publikacji Romana Laskowskiego, przedstawia jego osiągnięcia w badaniach nad kategoriami morfologicznymi, przysługującymi nominalnym i werbalnym klasom leksemów, a w szczególności proponowane przez niego zasady opisu tych kategorii we współczesnej polszczyźnie.

SUMMARY**Grammatical categories in the works of Roman Laskowski**

Keywords: Roman Laskowski, linguistics, Polish language, grammar, parts of speech, morphology, syntax.

Five years have passed since Professor Roman Laskowski's death. The author can recall the Professor's outstanding achievements in the field of Polish grammar and methodology of linguistics. The first part of the article discusses Laskowski's theory of parts of speech, as well as his original and innovative proposals in functional classifications of Polish lexemes. The second part of the review focuses on Laskowski's achievements in research on morphological categories related to the inflected parts of speech. Laskowski's most important works on both verbal and nominal categories are also presented in the article.